

Л

ЛАНДШАФТ – природ. тер. комплекс, ділянка земної поверхні, обмежена природ. рубежами, у межах якої природ. компоненти (рельєф, ґрунт, рослинність, водойми, клімат, тварин. світ), а також штучні або антропогенні (забудова, дороги, сільгоспугіддя тощо) перебувають у взаємодії і пристосовуванні один до одного.

Термін «Л.» (з нім. Landschaft – місцевість) пройшов шлях від сакрально-худож. розуміння через географію і ландшафтознавство та знайшов своє місце у прав. науці. У радянські часи у зв'язку з потребою посилення прав. забезпечення комплексної охорони навколишнього природ. середовища в зак-во було введено поняття «Л.». Л. вважається комплексним об'єктом екол. права та зак-ва.

У 1973 В. Л. Мунтян звернув увагу на проблеми формування та охорони Л., зокрема законодавче регулювання їх охорони на основі загальнодерж. планування, шляхом «перегляду всього чинного зак-ва в цій галузі і прийняття Закону про тер. планування в УРСР».

У 1984 І. А. Брінке вперше розкрила юрид. зміст поняття «Л.», дослідивши переважно питання щодо особливо охоронюваних державою Л. при реалізації природоохорон. політи-

ки. На той час лише в деяких заг. аспектах заповідання порушувалися окремі питання прав. становища Л. як найбільш цілісного об'єкта охорони природи.

В. І. Андрейцев у прав. контексті наводить визначення Л.: «це визнані чинним зак-вом і правом комплексні об'єкти прав. регулювання як цілісні природ. та природ.-антропогенні тер. утворення, з відповідним режимом збереження, використання та захисту, які належать уповноваженим суб'єктам на титулі права власності і передані в управління і користування відповідним особам, що сформовані внаслідок взаємодії компонентів геол. і навколишнього середовища як генетично однорідних та однотипних природ. умов місцевості, рельєфу, клімату, зональних ґрунтів, росл. і тварин. світу, та сприяють використанню в госп., екол., курортно-оздоровчих, рекреаційних та ін. цілях».

Визнання Л. об'єктами прав. регулювання (об'єктами екол. права) дозволяє в прав. контексті індивідуалізувати їх за матеріальними і, особливо, юрид. ознаками, визначити їх приналежність фіз., юрид. особам, державі, тер. громаді як власникам цих природ.-тер. компонентів (тер. природ.-антропогенних компонентів), а отже, юридично визначати прав. титул такої приналежності, встановлювати залежно від класифікації Л. режим прав. забезпечення щодо охорони, збереження, консервації, можливості використання на відповідному юрид. титулі, закріплювати правила та процедури набуття, придбання, переходу

прав на відповідні Л., встановлювати пріоритетність видового та просторового біорізноманіття, підпорядкованість певній режимності з урахуванням екол., місц., регіональних особливостей Л., здійснення у їх межах найбільш оптимальних видів діяльності з метою їх збереження та охорони.

С. В. Сьлькін визначає Л. як «територію земель з наявною на ній сукупністю природ. і штучно створених компонентів, які складають цілісну однорідну систему, знаходяться між собою в оптимальному кількісному співвідношенні, що визначено зак-вом, де земля є просторовою основою Л.». Науковець вважає, що термін «Л.» є похідним від поняття «зем. ділянка» в широкому розумінні, його необхідно тлумачити через поняття «землі», що розглядається як земна поверхня з відповідним біогеоценозом, разом з усією рослинністю, лісами, багаторічними насадженнями, водоймами, які знаходяться у визначених на місцевості межах ділянки і характерним для неї Л.

О. В. Лозо розуміє Л. як визнаний чинним зак-вом та правом тер. комплекс із визначеним місцем розташування, в межах якого природ. та/або антропогенні компоненти знаходяться в усталеній взаємодії та адаптації один до одного і складають єдину систему. Природ. компонентами Л. є земля, вода, флора, фауна, надра, атмосф. повітря тощо, в тій мірі, в якій вони впливають на його характер; антропогенними є забудова, транспортні шляхи, ін. створені людиною об'єкти; земля розглядається як компонент та просторова основа Л.

Термін «Л.» міститься у ЗКУ, ЛКУ, ВКУ, ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про природно-заповідний фонд України», «Про екологічну мережу України», «Про регулювання містобудівної діяльності», «Про Генеральну схему планування території України», «Про благоустрій населених пунктів» та в ін. нормат.-прав. актах.

Відповідно до ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища» Л. є об'єктами держ. охорони і регулювання використання на території України (ст. 5), а одним із завдань зак-ва про охорону навколишнього природ. середовища є збереження Л. (ст. 1).

Європ. ландшафтна конвенція 2000 (ратифікована ЗУ №2831-IV від 7 верес. 2005) закріплює Л. як «територію, як її сприймають люди, характер якої є результатом дії і взаємодії природ. та/або людських чинників». Конвенція застосовується щодо всієї території Сторін та охоплює природ., сільс., міську та напівміську місцевість. Вона стосується суші, внутр. вод та морів, Л., які можна вважати винятковими, звичайних або занедбаних.

На думку В. І. Андрейцева, прав. формою вдосконалення прав. режиму Л. логічно вважати підготовку та прийняття комплексного законодавчого акта у формі Ландшафтного кодексу України. Ін. вчені вважають за необхідне доопрацювання та прийняття ЗУ «Про ландшафти», враховуючи прав. та наук. досвід ЄС, що є підґрунтям для створення ландшафтного зак-ва. Наступним кроком може бути створення окремого розділу з фундаменталь-

ними положеннями про Л. в Екол. кодексі України.

Лит.: Мунтян В. Л. Правовые проблемы рационального природопользования: автореф. дис. ... д-ра юрид. н.: 12.00.06. Х., 1975; Андрейцев В. И. Феноменологичні аспекти формування ландшафтного права і законодавства // Екологічне право і законодавство суверенної України: проблеми реалізації державної екологічної політики. Дп., 2011; Лозо О. В. Правове регулювання охорони ландшафтів в Україні та Європейському Союзі: порівняльний аналіз: дис. канд. юрид. н.: 12.00.06. Х., 2015.

О. В. Лозо.

ЛАНДШАФТ ПРИРОДНИЙ – цілісний природ.-тер. комплекс з генетично однорідними, однотипними природ. умовами місцевостей, які сформувалися в результаті взаємодії компонентів геол. середовища, рельєфу, гідрологічного режиму, ґрунтів і біоценозів (Загальнодерж. програма формування нац. екол. мережі України на 2000–2015 роки, затв. ЗУ від 21 верес. 2000).

Природ. є ландшафт, що складається із взаємодіючих природ. компонентів і формується або сформувався під впливом природ. процесів. Л. п. поділяють на первісні та відновлені. Останні є результатом цілеспрямованої діяльності людини з відновлення природ. балансу, функціонування екосистем. Л. п. мають високу здатність до саморегуляції.

Н. Р. Малишева вважає Л. п. ділянкою поверхні суші з природ. кордонами, в межах якої природ. компоненти (гірські породи, рельєф, клімат, води, ґрунти, рослинність, тварин. світ) становлять взаємопов'язану і взаємообумов-

лену єдність. Він постійно розвивається, змінюється під впливом як внутр., так і зовнішніх факторів природ. (кліматичних, тектонічних) чи антропогенного (госп. діяльність) походження. У процесі госп. діяльності людина змінює певні компоненти ландшафту, особливо росл. покрив, структуру ґрунту, водний режим. Такі впливи порушують природ. зв'язки, які склалися між компонентами ландшафту, що призводить до суттєвих змін ландшафту у цілому.

Існує наук. думка про те, що природ. можна вважати той ландшафт, на території якого збереглися природ. комплекси, види дикої флори та фауни, а також середовища їх існування, які людина намагається ізолювати від згубної діяльності та докладає зусиль для їх збереження у первісному вигляді, не порушуючи природ. процеси всередині ландшафтів. Відмінною рисою Л. п. є те, що прав. режими територій та природ. ресурсів, які знаходяться у межах такого ландшафту, спрямовані на збереження та захист природ. властивостей та якостей останніх.

О. С. Колбасов 1961 у праці «Охрана природы по советскому законодательству» розглянув питання про охорону Л. п. і акцентував увагу на наук. та культ. значенні невидозмінених людиною ландшафтів й необхідності повного їх вилученні з госп. користування. У праві й зак-ві УРСР було закріплено особл. охоронні режими для природ. ландшафтів, що сприяли їх збереженню та відновленню.

У Загальнодерж. програмі формування нац. екол. мережі України на 2000–2015 роки підкреслюється, що